

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ДО ФЕНОМЕНУ ОБДАРОВАНОСТІ

Глебена Тетяна Олександрівна,
м.Ужгород

У статті аналізується історія філософського осмислення феномену обдарованості, проводиться історичний екскурс виявлення обдарованості особи, розкривається її суть і типологія.

Ключові слова: обдарована дитина, здібності, виховання.

З давніх-давен люди з розвинутими розумовими здібностями користувалися повагою у суспільстві. Їх поважали, до них рівнялися, їм заздрили. З розвитком цивілізації розвивалася людина і, відповідно, її здібності. Прийдешні покоління є більш розвинутими за своїх попередників, цьому свідчать здобутки в різних галузях науки. Та завдячувати найбільшим досягненням нашого сьогодення ми повинні саме обдарованим особистостям. Значна роль у виявленні обдарованої дитини в першу чергу належить батькам, але на сьогоднішній день не існує стереотипу, котрий характеризував би таких дітей, не існує грані між звичайною та обдарованою особистістю. Інколи батькам важко зробити висновок, щодо обдарованості їх дитини, а в результаті не приймається ніяких рішень відносно вдосконалення розумових здібностей особистості.

Розвиток людства, і України зокрема, великою мірою залежить від наукових досягнень, здобутків у різних галузях та сферах нашого сьогодення. А рушійною силою даного прогресу може бути лише інтелектуально розвинута особистість - талановита, обдарована, тобто така людина, яка здатна створити більше, приймати розумні вмотивовані рішення, розвивати ті здобутки, котрі вже посіли певне місце в науці. Тому важливим завданням сучасної педагогічної науки навчитися знаходити таких людей, уміти визначити їх нахили та здібності, розвивати ці таланти з дитинства.

Аналіз наукових досліджень на тему проблеми обдарованості, свідчить, що для вирішення питання суті обдарованості вагомих внесок зробили різні дослідники починаючи від найдавніших часів і до наших днів – це китайський філософ Конфуцій, давньогрецькі мислителі Платон та Арістотель, також Ф.Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ф.Гальтон, А. Біне і Т.Сімон, сучасні дослідники І.А.Сокол, А.В.Сокол, І.С.Волощук, Л.М. Огородник, А.В. Петровський, Н.С.Лейтес та інші. Та все ж такі усталеного поняття, щодо сутності обдарованості на сьогоднішній день - не існує.

Мета статті - проаналізувати педагогічну думку, щодо обдарованості від найдавніших часів і до наших днів. Встановлення суті обдарованості. Розглянути погляди попередників на проблему обдарованості.

Вперше питання обдарованості торкнувся китайський філософ Конфуцій (VI-V ст. до н.е.), він запропонував відбирати обдарованих дітей і готувати їх до подальшої діяльності. Відбір здійснювався за результатами тестування логічного мислення, творчої фантазії, пам'яті, умінням красиво писати вірші та романи [21]. Конфуцій вважав обдарованість природженою особливістю людини, заперечуючи можливість її подальшого розвитку [10, с.28].

На відміну від Конфуція давньогрецькими філософами: висловлювалася ідея про доцільність відбору і спеціального вчення обдарованих дітей. Так Платон вважав, що вибір діяльності людини потрібно здійснювати з врахуванням його природжених здібностей: «Хай ніхто не буде одночасний ливарником і теслярем, бо людська природа не може одночасно добре робити два мистецтва і дві науки» [15].

А у своєму трактаті «Держава», Платон зазначав, що люди народжуються не дуже схожими один на одного, їх природа буває відмінною, так що вони мають різні здібності до тієї чи іншої справи [14, 130], тобто він вважав, що кожна людина має посідати своє місце в суспільстві в залежності від своїх задатків, а в ідеальній державі кожному протягом усього життя належить ви-

конувати тільки одну справу, відповідну до наявних у нього природних задатків. І якщо дану теорію реалізувати в дійсність то, на думку Платона, - це гарантія успіху всієї держави [14, с.136].

Платону також було притаманним виділяти серед обдарованих - більш обдарованих, і саме їх він пропонував забезпечувати відповідною освітою, тому що «правильні виховання та освіта пробуджують у людині гарні природні задатки, а в кого вони вже були, ті, завдячуючи такому вихованню, стають ще кращими...» [14, с.193].

Послідовники Платона дотримувалися іншої точки зору і вважали, що природні здібності слід розвивати та вдосконалювати, щоб досягти певних успіхів. Так, Геракліт стверджував, що кожна душа пов'язана з Логосом (смыслеутворюючим початком Всесвіту) і зрощує свій власний логос [1, с.21].

А на думку Арістотель мудрість – це і «наукове знання, і освоєння умом речей за природою найбільш цінних» [2, с.180].

Своєрідними були погляди мислителів епохи Середньовіччя, які вважали, що обдарованість – це дар від Бога. Тільки Бог наділяє людину тими чи іншими знаннями, уміннями, навичками.

Історія становлення концепції обдарованості продовжена у праці лікаря Х. Уарте (1575) "Дослідження здібностей до наук" [19], в якій автор спробував з'ясувати, якими якостями володіє та природа, яка робить людину здібною до однієї науки і не здібною до іншої, які задатки притаманні людському роду, які науки відповідають кожному даруванню. Він досліджував зв'язок здібностей дитини з темпераментом його батьків [19; 20].

Суперечливими і в чомусь подібними були погляди і Ф.Бекона та Дж.Локка. Так Ф. Бекон підкреслював, що природні здібності належить відповідним чином розвивати за допомогою виховання і навчання. А Дж.Локк взагалі порівнював природний стан людської свідомості з «чистою дошкою» («*tabularasa*»), на якій завдячуючи освіті можна «написати» необхідні суспільної якості. У творах К. Гельвеція, одного з прихильників даного погляду, міститься думка, що кожен індивід здатен стати відомою особистістю. Обґрунтовуючи дану тезу, філософ стверджує, що всі «нормально організовані люди» (наділені від народження правильною розумом) володіють фізичною можливістю досягнути найвищих ідей [13, с.352].

Загалом, погляди Ф. Бекона на сутність обдарованості та шляхи її розвитку значною мірою випередили свій час. Однак у роботах його безпосередніх послідовників – філософів-сенсуалістів – дане вчення про дослідне знання отримало певну однобічність, внаслідок чого у творах наступників Ф. Бекона поступово відбувалася трансформація від незгаданого до проблеми обдарованості до категоричної відмови визнавати її існування загалом. Якщо, наприклад, англійські сенсуалісти Т. Гоббс та Дж. Локк, віддаючи безумовний пріоритет чуттєвому досвіду та вихованню, в принципі не заперечували значення природних задатків – певних «спонтанних сил», що не залежать від досвіду, то вже у більш пізніх працях їх французьких дослідників Ж. Ламетрі, Е. Кодильяка та К. Гельвеція переважало механістичне уявлення про людину як «самокеровану машину» (Ж. О. Ламетрі). Тож у даному контексті просто не залишалося місця для визнання природної нерівності людей у схильностях і талантах [7].

І. Канта, дотримувався думки про обов'язковості навчання для обдарованої особистості, вважаючи, що відсутність його стримуючої та дисциплінуючої сили може перетворити талант генія на фантазування або навіть на безумство [8, с.255].

Схожих поглядів дотримувався Г. Гегель, на його думку талановитість і геніальність, як прості задатки, повинні удосконалюватись відповідно до загальноприйнятних способів, інакше їм загрожує загибель або виродження у «дурну оригінальність». Тільки вдосконалюючись вони «підтверджують факт свого існування, свою силу та свій обсяг» [6, с.74-75].

А вже у XIX столітті дослідження Ф. Гальтона підтверди-

ли провідну роль спадковості у становленні обдарованості. У статті "Спадковий талант і характер" (1865 р.) і в монографії "Спадковість таланту" (1869). Ф. Гальтон на великому статистичному матеріалі, отриманому в результаті вивчення біографічних документів, показав, що успадковуються не тільки фізичні, але і психічні властивості людини. На підставі отриманих результатів Ф. Гальтон прийшов до висновку, що здібності слід розглядати як біологічно детерміновані властивості особистості, які визначаються успадкованим фондом. Ф. Гальтон не обмежився отриманими результатами і пропонував підвищити «якість» людини. Він вважав, що якщо б "одна двадцята частка вартості і праці, які витрачаються на поліпшення порід коней і собак, була витрачена на поліпшення людської раси, то яку б галактику геніїв ми могли б створити!" [3, с.21]. Ф. Гальтон зробив висновок про універсалізм обдарованих людей, він доводив, що обдарована людина може досягати успіхів не тільки в одному якому-небудь напрямку [5, с.101].

У двохфакторній теорії інтелекту, розробленій англійським психологом Ч.Спірменом, передбачалося, що здібності передаються у спадок [13]. Ч.Спірмена висловлює думку про єдину природу здібностей і їх передачу у спадщину. Основною ознакою обдарованості, за Ч.Спірменом, був високий рівень психічної енергії людини, яка має єдину природу і входить у всі види розумової діяльності [9, с.103].

А. Біне і Т.Сімон вперше пов'язали особливості пізнавального розвитку з віковими особливостями, визначивши таким чином поняття "розумового віку дитини", що дозволило більш адекватно визначати його реальні можливості [20, с.38]. А.Біне розробив методику тестування коефіцієнта інтелекту, відокремивши інтелектуальні здібності від отриманих знань.

Л.М.Огородник узагальнює погляди давніх мислителів і дослідників Нового часу, де чітко окреслює дві протилежні точки зору. Перша – соціальна: більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їхніх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. А. Гельвецій), і обдарованість – поширене явище (В. П. Ефроїмсон). Друга – генетична: обдарованість – вроджене, досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [12, с.151].

На сьогоднішній день говорити про обдарованість як явище генетично успадковане чи як здобуте в процесі навчання ми не можемо оскільки проводилося маса досліджень, зокрема і генетичних, які не дають ґрунтовної відповіді на це запитання. У психологічних дослідженнях, наприклад, геніальність, як правило, пов'язується не просто з психічними якостями людини, а з відповідними психічними аномаліями. Генетичні дослідження також поки що не дали вірогідних результатів, більш-менш упевнено визначивши лише, що обдарованість не передається у спадок, не залежить від розмірів мозку, віку, статі, раси і національності індивіда [7].

Сучасні дослідники також приділяють чималу увагу уявленню про обдарованість, на сьогоднішній день існує багато наукових підходів, щодо даного питання, так на думку І.А. Сокол та А.В. Сокол поняття обдарованості не має усталеного визначення. Під обдарованістю традиційно розуміють сукупність загальних і спеціальних здібностей дитини, завдяки чому вона досягає того рівня, який дає їй змогу легко впоратися з діяльністю і відрізнитися від загальної маси інших дітей [17, с.573].

Обдарованість трактують, і як якісно особливе поєднання здібностей. Обдарованість – це також наявність загальних здібностей, що обумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність її діяльності. З іншого боку, обдарованість –

це розумовий потенціал, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей до навчання. Крім сказаного, обдарованість – це сукупність задатків, характеристика міри вираження і своєрідності природних передумов здібностей. Інколи обдарованість асоціюється з наявністю внутрішніх умов для видатних досягнень в діяльності. Обдарованістю вважають високий рівень розвитку здібностей людини, що дає змогу досягти особливих успіхів у певній діяльності. Обдарованість – це талант до певного виду діяльності й унікальні творчі здібності. Обдарованість – це високий рівень інтелектуальних та академічних здібностей [4, с.9].

Подібного погляду дотримується і Л. Терещенко, яка зазначає, що обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації. Інтелектуальні здібності перевищують середній і високий рівні, творчість проявляється у новому оригінальному підході до вирішення проблем і завдань. Що стосується мотивації, то це – єдність емоційно-вольових якостей: інтерес до певної діяльності і настирливість у досягненні мети. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвинутою працьовитістю глибоким і стійким інтересом до певної діяльності [18].

А. Петровський, наголошує на багатозначності терміна «обдарованість», що вказує на багатоаспектність проблеми її вивчення. Він визначає обдарованість як: 1) якісне своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішне виконання дій; 2) загальні здібності; 3) розумовий потенціал, або інтелект; 4) сукупність природних задатків; 5) талановитість [13, с.11].

М.Лейтес тлумачить обдарованість як набір здібностей, що виявляється у схильності до певного виду діяльності і гострій потребі займатися нею, що зумовлює виникнення позитивних емоцій [16, с.10]. Природне бажання досягати успіхів у певній сфері діяльності.

Аналіз психолого-педагогічні дослідження давніх мислителів, дослідників нашого часу свідчить про наявність наступних підходів до трактування обдарованості: розгляд обдарованості як високого рівня розвитку розумових і спеціальних здібностей; як високого рівня інтелекту, який є наслідком природних надбань і сприятливих умов виховання; як індивідуально-своєрідного поєднання взаємодіючих і доповнюючих один одного здібностей у функціональній системі діяльності, що забезпечують успіх у діяльності; як системної освіти особи, що є координатором, стимулятором творчої діяльності.

Проте, хоча таке актуальне питання, як обдарованість і пройшло через епоху віків, навіть на сьогоднішній день воно немає однозначного трактування. Від найдавніших днів і до сьогодні дане питання було індивідуалізованим, давні мислителі розглядаючи обдарованість опиралися суто на свої спостереження не беручи при цьому до уваги погляди попередників. Так, наприклад, різко різняться погляди Платона з його наступниками. В давні часи проблему обдарованості розглядали в двох основних аспектах – це вроджена обдарованість, тобто така, що закладена на генетичному рівні та обдарованість набута в процесі навчання. В сучасній науці найбільш широко представлені такі точки зору: обдарованим є кожна дитина, важливо тільки вчасно виявити властиві їй здібності і обдарованість – це рідкісне явище, що зумовлює успішність дитини в будь-яких видах діяльності.

Отже, дане дослідження дало змогу ще раз пересвідчитися, що питання феномену обдарованості є невичерпне і його розв'язання є важливим етапом у розвитку сучасної педагогічної думки.

Література та джерела

1. Андрущенко В. П. Вступ до філософії. Великі філософи / В. П. Андрущенко. – Х.: СГДФЛ Чиженко С. Ю., Тов. „РИФ”, 2005. – 512 с.
2. Аристотель. Сочинения в 4 т. – М., 1983. – Т. 4. – 830 с.
3. Ахмедов Т.И. Лучшие психологические тесты. / Т.И. Ахмедов. – М.: Эксмо, 2009. – 608 с.
4. Волощук І.С. Обдарованість: сутність і типологія / І.С. Волощук // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика Збірник наукових праць. – 2009. – №2. – С. 9
5. Гальтон Ф. Наследственность таланта: Законы и последствия. / Ф. Гальтон. – М.: Мысль, 1996. – 296 с.
6. Гегель Г. В. Энциклопедия философских наук / Г. В. Гегель. – М.: Мысль. – 1977. – Т.3. – 471 с.

7. Загарницька І. Історико-філософський контекст дослідження феномену обдарованості - Кант І. Собрание сочинений. В 8 т. / І. Кант. – М., 1994. – Т. 7. – 495 с.
8. Лазарев В.А. Педагогическое сопровождение одаренных старшоклассников: Дисс. д-ра пед. наук. / В.А. Лазарев – Ярославль, 2005. – 329 с.
9. Лунь Ю. Древнекитайская философия. - Т.1. – М.: Мисль, 1972.- 170с.
10. Музальов О. Теоретико-методичні засади роботи з обдарованою молоддю у професійно-технічних навчальних закладах / О. Мазальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2010 - №3. – С. 99-109
11. Огородник Л.М. Проблема організації роботи з обдарованими дітьми та вдосконалення навчального процесу у контексті модернізації освітньої парадигми / Л.М. Огородник // Педагогічний дискурс. – 2010. - №8. – 151 с.
12. Петровский А.В. Вопросы истории и теории психологи / А.В. Петровский // Избр.труды. – М.: Педагогика, 1984. – 320 с.
13. Платон. Собрание сочинений в 4 т. – М., 1994. – Т. 3. – 656 с.
14. Платон. Сочинения. В 3-т. – М.: Мысль, 1971. – 50 с.
15. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 2000. – 336 с.
16. Сокол А.В., Сокол І.А. Особливості роботи з обдарованими дітьми в системі психологічної служби школи / А.В. Сокол, І.А. Сокол // Проблеми сучасної психології. - 2010. - № 9. – С.573.
17. Терещенко Л. Психологічні особливості виховання обдарованих дошкільників - http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2010_8/29.pdf
18. Уарте Х. Исследование способностей к наукам. / Х. Уарте – М., 1960.- 220с.
19. Шпарева Г.Т. Организационно-педагогическая деятельность по развитию одаренности как основы элитарного образования: Дис. докт. пед. наук. / Г.Т. Шпарева - Краснодар, 2002. - 320 с.
20. Штерн В. Умственная одаренность: Психологические методы испытания умственной одаренности в их применении к детям школьного возраста / В. Штерн - СПб.: Союз, 1997

В статье анализируется история философского осмысления феномена Одаренности, проводится исторический экскурс выявления одаренности личности, раскрывается ее сущность и типология.

Ключевые слова: одаренный ребенок, способности, воспитание.

The history of philosophical judgement of a phenomenon of endowments is analyzed in this article, there is historical digression of exposure of gift of personality, exposes its essence and typology.

Keywords: gifted children, abilities, upbringing.